

تعامل مجلس پانزدهم و حزب دموکرات قوام السلطنه در دوره فترت قدرت مطلقه رضاشاه و پیشادیکتاتوری محمدرضاشاه

دلاور نامدار^۱

علی رضا علی صوفی^۲

محمود سید^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۲

چکیده

مجلس از مهم‌ترین ارکان مردم سالاری در هر کشوری، در سراسر دنیا به شمار می‌آید که به عنوان رویه‌ای برای افزایش مشارکت مردم در تعیین سرنوشتشان، عمل می‌کند. با شکل‌گیری انقلاب مشروطیت در ایران، تشکیل پارلمان یا همان مجلس شورای ملی رقم خورد. اما قدرت‌گیری رضاخان پایان رویای مشروطه بود و جانشین او نیز راه پدر را ادامه داد. با این حال در اوایل دوره حکومت محمدرضاشاه جایگاه مجلس تا حدودی بهبود یافت. در پژوهش پیش رو با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، اسناد تاریخی، روزنامه‌ها، در پی پاسخ به این پرسش هست که عملکرد مجلس شورای ملی (پانزدهم) در دوره فترت بین قدرت مطلقه رضا شاه و دیکتاتوری محمدرضا شاه چگونه بوده است و مجلس مذکور از این وضعیت ویژه چه بهره‌ای برد؟ و نقش حزب دموکرات قوام در این فرایند که نوعی فضای باز سیاسی به وجود آمده بود، چه نقش آفرینی کرد؟ یافته‌های پژوهش آن است که فقدان استبداد رضا شاه و جوانی و کم‌تجربگی شاه جوان باعث شد فضایی نسبتاً آزاد برای فعالیت احزاب مختلف از جمله حزب دموکرات فراهم آید. از آن جمله این که برای اولین بار در تاریخ ایران پس از مشروطه درهای دولت و مجلس به روی چهره‌های جدید و جوانتر گشوده شد و بسیاری از شخصیت‌های با سابقه و قدیمی از دولت طرد شدند و بالعکس نیروهای جدید با عضویت در احزاب وارد کابینه شده و نهایتاً موفق شدند بر کرسی‌های مجلس بنشینند. همچنین اقدامات قوام باعث شد تا مجلس پانزدهم توافق نامه قوام - سادچیکف درباره تشکیل شرکت مختلط نفت ایران و شوروری را رد کند.

کلیدواژه‌ها: مجلس پانزدهم، قوام السلطنه، حزب دموکرات، محمدرضا شاه

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۲ دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) ar.soufi@yahoo.com

^۳ استادیار گروه تاریخ، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

تشکیل پارلمان در ایران با شکل‌گیری انقلاب مشروطیت در راستای اهداف و آرمان‌های خاص کلید خورد و چشم‌اندازهایی نیز برای آن ترسیم شد. شکل‌گیری قدرت رضاخشاہ پایانی بر رؤیاهای مجلس مشروطه بود و محمدرضا نیز از این نظر، راه رضاخشاہ را ادامه داد، هرچند برهه‌ی کوتاه بعد از شهریور ۱۳۲۰، مجالی برای تنفس سیاسی و دموکراسی‌گرایی در قالب پارلمان فراهم گردید، اما پس از کسب تجربه و فرونشستن غبار جنگ جهانی دوم بلافاصله اوضاع سیاسی مطابق میل و اراده‌ی شاہ شکل گرفت و در این میان، وقایعی مانند ترور شاہ نیز وی را در این مهم مصمم‌تر کرد. در یک تحلیل کلی باید عنوان کرد که محمدرضاخشاہ در نمایش دموکراسی، از رضاخشاہ پیشی گرفت و انتخابات مجلس در این برهه تبدیل به نوعی دموکراسی از مدل شاہنشاهی گشت و افرادی دست‌چین‌شده و مطابق با میل همایونی عمدتاً وارد مجلس و مسند قانون‌گذاری می‌شدند. محمدرضاخشاہ همواره تلاش می‌کرد تا از مدرن‌ترین ابزارها برای نمایش دموکراسی بهره ببرد و در این میان، احزاب نیز وارد گود سیاست شدند و به تکمیل این نمایش کمک می‌کردند.

در تاریخ ۲۵ تیر ماه سال ۱۳۲۶ دوره پانزدهم مجلس شورای ملی در ایران آغاز شد که تاریخ دقیق به رسمیت رسیدن این دوره از مجلس شورای ملی روز ششم مردادماه سال ۱۳۲۶ می‌باشد. (دشتی، بی‌تا، ۳۱۰) انتخابات این دوره از مجلس با حوادث آذربایجان در مهر ماه ۱۳۲۵ همزمان بود که در این تاریخ دولت اعلامیه‌ای مبنی بر اعزام نیرو به سمت آذربایجان برای نظارت بر حسن انجام انتخابات منتشر کرد اما این موضوع سران حکومت خودمختار آذربایجان را به مخالفت واداشت این که سرانجام پس از مذاکراتی که دکتر جاوید استاندار آذربایجان در تهران به عمل آورد و قرار بر این شد که مناطق زنجان از فدائیان آذربایجان تخلیه گردد اما اجرای این فرمان با مقاومت دموکرات‌ها مواجه شد و در نتیجه در تاریخ مقرر یعنی روز ۲۳ آبان ۱۳۲۵ امر تخلیه زنجان از فدائیان آذربایجان انجام نگرفت سرانجام در آذر ماه ۱۳۲۵ محمدرضا شاہ دستور به اعزام نیرو به تعداد کافی به سمت آذربایجان را داد. به دنبال تصمیم دولت مبنی بر اعزام نیرو به سمت آذربایجان به منظور

برقراری امنیت انتخابات ، ارتش طبق دستور نخست وزیری به سمت حکومت خودمختار آذربایجان حرکت کرد و سرانجام این غائله خاتمه یافت . (قاسمی، ۱۳۵۴، ۲۷۸)

درانتخابات دوره پانزدهم مجلس شورای ملی بیشترین آرای کشور به نام دکتر امینی معاون قوام خوانده شد و به عنوان نماینده اول تهران معرفی گردید از میان ۱۳۵ نماینده تنها ۳۵ نفر از طرفداران قوام بودند به مجلس پانزدهم راه یافتند و در نهایت پیروز میدان حزب دموکرات بود که با تشکیلات وسیع و امکانات مالی گسترده اکثریت قاطع مجلس را در دست گرفتند. (ر.ک. مروارید، ۱۳۷۷، ۱۴۵-۱۴۶)

بررسی نقش مجالس پس از شهریور ۱۳۲۰ با تاکید بر مجلس پانزدهم

پس از شکل گیری انقلاب مشروطه در ایران ، مجلس بعنوان یکی از نتایج ، این حرکت سیاسی و اجتماعی در ایران بوجود آمد . پس از کودتای ۱۲۹۹ ، مجلس چهارم ، پنجم و ششم هر کدام ، مراحل را پشت سر گذاشتند و نهایت اینکه رای به تغییر سلطنت و روی کار آمدن رضاشاه دادند . (بهار، ۱۳۵۷ . ج اول . ۳۶۶-۲۸۴) از مجلس هفتم تا سیزدهم به بعد کلیه انتخابات در نقاط مختلف کشور ، با مداخله مستقیم دولت انجام می گرفت . در حقیقت وکلایی که به نمایندگی برگزیده می شدند نمایندگان مستقیم دولت بودند. نمایندگان مطیع بی چون و چرای شخص شاه بودند و اگر در صدد مخالفت با دولت بر می آمدند. مورد بازخواست شخص رضاشاه واقع می شدند و چه بسا که جان خود را نیز از دست می دادند . (مکی، ۱۳۵۷، ۴۷۰-۴۲۱) به این ترتیب بایستی گفت که مجالس تا زمان سقوط رضاشاه ، تابع بی چون و چرای وی بودند. مجلس سیزدهم که انتخاباتش در زمان رضاشاه انجام گرفته بود، در آبان ماه ۱۳۲۰ یعنی دوماه پس از خروج رضاشاه از کشور به کار مشغول شد . دراین مجلس قوانینی به تصویب رسید از جمله اینکه نرخ ریال را در مقابل لیره انگلیس بسیار تنزل می داد . و با شرایط نابسامان اقتصادی دوران جنگ ضربه مهلکی بر پیکره اقتصادی کشور محسوب می شد. (کی استوان ، ۱۳۲۷ . ۱۱) با کمک همین مجلس ، مستشار جدید مالی از جمله دکتر میلسپو با اختیارات فراوانی به استخدام در آمد. (رعد امروز. شماره ۲۶۷ . مهر ۱۳۲۳) پس از رفع بحران ناشی از سقوط رضاشاه و تثبیت نسبی حکومت

پهلوی دوم، انتخابات دوره چهاردهم در حالی آغاز گردید که خاک کشور در اشغال قوای نظامی سه دولت روس، انگلیس و آمریکا قرار داشت. (کی استوان حسن، ۱۳۲۷، ۱۱) در چنین شرایطی دولت سهیلی اقدام به برگزاری انتخابات کرد. هرچند که دولت همانند گذشته در انتخابات مداخله می کرد و عملاً انتخاب کننده بود ولی در اثر جوی که ایجاد شده بود علی رغم فشار و دخالت دولت وقت که در اختیار سهیلی و تدین بود. نمایندگان جدیدی نیز وارد شدند. (متین دفتری احمد، ۱۳۷۱، ۲۵۰) از آن جمله می توان از دکتر مصدق، سید محمد صادق طباطبایی. سید ضیاء طباطبایی و... نام برد. که اینها بیشتر از تهران و چند نقطه دیگر کشور به دلیل مساعدت عده ای از مردم انتخاب شدند. در این شرایط حزب توده از موقعیت استفاده کرد و به صحنه انتخابات وارد شدند. توده ایها موفق شدند که هشت نماینده را روانه مجلس کنند. که هفت نفر از این نمایندگان از مناطق شمالی کشور انتخاب شدند. با توجه به حضور روس ها در مناطق شمالی، طبیعی است که از مساعدت آن ها استفاده کردند. (اسکندری، ۱۳۶۸، ۳۵۲) بدین ترتیب حزب توده، پس از تاریخ تشکیل خود و به عبارتی پس از تشکیل حزب کمونیست در ایران موفق شده بود که برای اولین بار نمایندگان خود را روانه مجلس نماید. حضور آنان در این دوره و نمایندگانی نظیر مصدق، سید ضیاء طباطبایی که هر کدام شیوه خاصی داشتند مجلس چهاردهم را به یکی از متشنج ترین ادوار مجلس تبدیل کردند. (دشتی، ۱۳۵۴، ۷) مسائل گوناگونی در همین مجلس مطرح شد بر سر اعتبار نامه سید ضیاء و پیشه وری بحث شد. رد اعتبار نامه پیشه وری زمینه فرقه دموکرات را در اذربایجان فراهم کرد. نمایندگان حزب توده با توجه به برخورداری از هماهنگی و تشکل حزبی، گاهی اداره مجلس را در دست خود می گرفتند. در جریان بحث نفت شمال، ضمن اینکه در ابتدا موضع مخالف در برابر تقاضای آمریکا و انگلیس داشتند. از درخواست شوروی به طور جدی حمایت کردند. و سرانجام طرح موازنه منفی در مجلس چهاردهم توسط مصدق مطرح شد و راه گرفتن امتیاز نفت را به روی نمایندگان خارجی بست. (کی استوان، ۱۳۲۷، ۱۹۹) این بحث و جدل ها پیامدهایی داشت و در پیدایش فرقه بی تاثیر نبود. و در جهت اقدامات بعدی روس ها از جمله گرفتن امتیاز نفت.

از دیگر اقدامات مجلس چهاردهم برگزاری عدم انتخابات بود. عده ای از نمایندگان طرحی را ارائه می کنند که تا حضور قشون خارجی در ایران انتخاباتی برگزار نگردد. و بنوعی دوره مجلس چهاردهم تمدید شود. نمایندگان مجلس علی الظاهر در مقابل این قضیه دو مانع داشتند. تعطیل مجلس بر خلاف قانون اساسی بود و تمدید آنهم بر خلاف قانون بود. پس از بحث و جدل های فراوان نمایندگان مجلس تصویب می کنند که انتخابات مجلس پانزدهم تا زمانی که قوای متفقین در ایران بسر می برند، انجام نگیرد. (فرخ محمدی، ۱۳۴۷، ۷۵۱)

مسئله انتخابات تا زمان خروج نیروهای خارجی، از مسائل سیاسی مهم پایان عمر مجلس است. این مسئله بیشتر متوجه نیروهای روسی است. بر طبق توافقی که سران سه دولت بزرگ انجام داده بودند بایستی ایران را تخلیه می کردند اما روس ها از این مسئله امتناع می ورزیدند. نمایندگان مجلس چهاردهم، شاهد فعالیت و مخالفت نمایندگان توده در مجلس بودند که چگونه عرصه را بر جناح انگلیسی تنگ کرده بودند. با توجه به حضور روس ها در ایران و گسترش فعالیت حزب توده نسبت به دوره قبل به نگرانی حضور بیشتر آن ها در مجلس پانزدهم بودند. و نمایندگان مجلس که اکثریت هواخواه سیاست انگلیس (ارسنجان) حسن، ۱۳۶۶، ۲۱۶) از آینده انتخابات و سرنوشت مجلس جدید بیش از پیش نگران بودند. و حتی در هماهنگی با دولت انگلیس تا آنجا پیش می رفتند که برای رد یا تصویب لایحه ای بعضی از نمایندگان نظرات آنان را جویا می شدند. "فلان لایحه مطرح است. اگر امر بفرمایید من آن را رد یا معوق کنم" (خاطرات یک جاسوس در زمان اشغال ایران. ترجمه عباس خلیلی اقدم. ۱۳۳۲. ۱۷). مجلس چهاردهم پس از بحث های فراوان به دولت قوام السلطنه رای اعتماد داد. قوام از یک روحیه اشرافی و خوی مستبدانه ای برخوردار بود. طالب دولت و مجلسی بود که مطیع باشند و یا لاقابل مخالفتی با او نداشته باشند. (فاتح مصطفی، بی تا، ۳۷۷) امضاء توافق نامه، قوام - سادچیکف او را موظف می کرد که پس از خروج نیروهای شوروی ظرف مدت هفت ماه انتخابات را برگزار نماید. تا مقابله نفت را جهت تصویب به مجلس ببرد. (فاتح مصطفی، بی تا، ۳۷۷) بنابراین یکی از مهمترین اهدافی که دوره پانزدهم باید حل و فصل می شد موضوع واگذاری نفت شمال به روس ها بود. مسئله نفت شمال دولت های حاضر در ایران را نیز به خود مشغول گردانیده بود. و

در واقع جنگ سردی بین آنها ایجاد شده بود بهمین جهت برای در اختیار گرفتن اکثریت مجلس پانزدهم هرکدام بنوعی تلاش داشتند که هواخواهان خود را از صندوق های انتخابات بیرون آورند. روس ها نگران امتیاز نفت شمال و امضای آن توسط مجلس. دولت انگلیس نگران مناطق جنوب، چراکه اکثریت مجلس از مسیر اهداف آنان خارج و نفت جنوب به خطر می افتد. از طرف دیگر آمریکایی ها که تازه سیاستشان در ایران شکل می گرفت. و بر سر منابع نفت به رقابت افتاده بودند بی میل نبودند که هواخواهانی در مجلس ایران داشته باشند. لذا همانقدر که امریکایی ها و دولت بریتانیا از به تعویق افتادن انتخابات جانبداری می کردند. دولت شوروی تلاش می کرد که انتخابات هر چه زودتر برگزار شود. روس ها تمایل داشتند هرچه زودتر قوام السلطنه انتخابات را برگزار و کار نفت شمال را یکسره کند. قوام قضیه انتخابات و افتتاح مجلس را به تاخیر می انداخت از طرف دیگر قوام از سوی نیروهای سیاسی جامعه نیز تحت فشار قرار داشت. که انتخابات آینده نوشته می شد و لزوم برگزاری انتخابات را خواستار می شدند. (روزنامه کیهان. آیا انتخابات دیر نشده است. ۲۵ تیرماه ۱۳۲۵) قوام برای پیشبرد مقاصد خود اقدام به تشکیل حزب دموکرات بدستگیری انتخابات و نهایت مجلس پانزدهم نمود. لذا از بدو تشکیل حزب، این مسله بطور جدی مورد توجه کادر حزب و کمیته مرکزی قرار داشت. در مراسم ها و مجالس در این زمینه تبلیغاتی انجام می گرفت. (فیروز مظفر. روزنامه کیهان. شماره ۱۰۷۶. ۲۰ مهر ۱۳۲۵)

قوام السلطنه مقدمات شروع انتخابات دوره پانزدهم را فراهم کرد. در بدو امر برای اینکه از مخالفت جدی روس ها جلوگیری بعمل آورد. اقداماتی برای برگزاری انتخابات انجام داد. گروهی از جمله سیدهاشم وکیل. موسوی زاده. اللهیار صالح و مظفر فیروز را مامور تهیه مقدمات انتخابات دوره پانزدهم مجلس کرد. (آرامش احمد، ۱۳۶۹، ۱۲۷-۱۲۵) اما او میل داشت انتخابات به تعویق بیافتد و برای این کار بهانه لازم را داشت. طبق مقررات و از نظر سیاسی بایستی انتخابات در محیطی آرام و مطمئن برگزار می شد. اما وجود فرقه دموکرات و عدم امنیت در آن دیار بهانه خوبی به قوام داد. و هر بار که از سوی سادچیکف مورد بازخواست واقع می شد جواب می داد که در منطقه آذربایجان امنیتی وجود ندارد. و علی القاعده طبق عرف معمولی انتخابات بایستی در محیطی آرام برگزار شود. و این بهانه

باعث می شد که فرقه بتدریج حمایت روس ها را از دست بدهد. (مکی، ۱۳۵۷، ۴۴) فشار سیاست های خارجی نظیر آمریکا که معتقد بودند روس ها بایستی دست از حمایت فرقه دموکرات بردارند تا قشون ایران بتواند بسوی آذربایجان حرکت کند. (طباطبایی عبدالکریم. نامه دنیا. ۱۳۳۱) در هر صورت نیروهای دولتی وارد آذربایجان شدند فرقه دموکرات از بین رفت. و آخرین بهانه از دست قوام گرفته شد. و قوام السلطنه بدنبال فرمانی که در مهرماه ۱۳۲۵ از شاه جهت برگزاری انتخابات گرفته بود اینبار دیگر چاره ای نداشت که انتخابات را برگزار نماید. (سازمان اسناد ملی ایران. سند شماره ت ۵۲۳۲-۲۹۳، ۱۳۷۱) قوام السلطنه علی الظاهر طوری بایستی عمل می کرد کسانی انتخاب شوند که از نظر عرف سیاسی به طرفداری از سیاست انگلیس یا آمریکا شرکت نداشته باشند. چراکه با انتخاب چهره های شناخته مجالس قبل، چه بسا که منجر به عکس العمل روس ها می شد. لذا پس از برگزاری انتخابات کسانی را در لیست انتخاباتی قرار داد که سوابق نمایندگی کمتری داشته و یا اصلاً نداشتند. او قصد داشت نمایندگانی را از طریق حزب به مجلس بفرستد که حکومت قانونی خود را ادامه دهد. (طباطبایی عبدالکریم. نامه دنیا. شماره ۲۳۴، اردیبهشت ۱۳۳۲. ۱) او بجای افراد سابق برای اولین بار درهای مجلس را بروی عده ای از تیپ جوان باز می کند. افرادی همچون دکتر مظفر بقایی. خسرو هدایت. حسین مکی. عبدالقدیر آزاد رضوی. محمدعلی مسعودی. احمد دهقان. منوچهر کلبادی. عباس اسلامی و... از افراد جدیدی بودند که برای اولین بار وارد مجلس پانزدهم شدند. (شعبانی، علی. شماره سی و دو. ۱۳۳۷. ۱۱۲) قوام با انتخاب افراد تازه وارد به مجلس و بالاخص طیف جوانتر به اهداف بعدی خود می اندیشید ضمن اینکه بهانه را از دست روس ها خواهد گرفت در نهایت به کمک آن ها از واگذاری امتیاز نفت شمال جلوگیری خواهد شد. او به این می اندیشید که افراد جوان از او حرف شنوی بیشتری خواهند داشت. و تداوم و ماندن او بر سر کرسی صدارت را بیشتر می کرد. (شعبانی. علی. ۱۳۳۷. ۲۰۳) در هر صورت پس از حل مشکل آذربایجان و فرقه دموکرات و امنیت نسبی که در سرتاسر کشور ایجاد شده بود. دولت قوام انتخابات مجلس شورای ملی را بلافاصله آغاز کرد چراکه زمان مناسبی بود تا انتخابات انجام شود و روس ها از ایران خارج شده بودند. و حزب دموکرات بیش از هر گروه و شخصیتی تلاش داشت

که انتخابات به نفع رهبر کل حزب انجام گیرد. قوام همانگونه که مخالفین روسی را از صحنه کنار زده بود به سایر مخالفین هم اجازه فعالیت و آزادی عمل نمی داد. تا اینکه عده ای از شخصیت‌های شناخته شده لب به اعتراض گشودند. از جمله طباطبایی که در مجلس چهاردهم ریاست مجلس را بعهدہ داشت. از مزاحمت‌های حزب دموکرات و قوام زبان به شکایت و اعتراض گشود. (شکایت آقای طباطبایی و... روزنامه صدای مردم. سال دوم. شماره ۱۲۳. ۱۳۲۵ ش.).

نمایندگان دموکراتی که کرسی های مجلس را بدست آوردند

قوام برای تحکیم بنیان حکومت خود فکر کرده بود که اگر اکثریت کرسی های مجلس را تصاحب نماید. شاید بتواند دست مخالفین را کوتاه کند بدین ترتیب عده ای را در لباس حزب دموکرات ایران کاندیدای مجلس نمود. او در انتخابات پانزدهم نود درصد از طبقه متمول دوره چهاردهم و همچنین دوره های قبل را کنار زد. و از انتخاب شدن محروم داشت و در مقابل افرادی را انتخاب کرد که تا امروز ظاهراً هیچ آلودگی سیاسی نداشتند و برای اطمینان از برنامه های حزبی و نمایندگان مجلس پانزدهم از همان ابتدا سعی داشت کسانی انتخاب شوند که نسبت به او وفادار باشند. حزب دموکرات در گزینش افراد برای کاندیداتوری نمایندگی مجلس، سعی نمود افرادی را به این منظور انتخاب کند که به اهداف رهبر کل حزب جامعه عمل ببوشانند. قوام قشر جوان و مجلس ندیده را بر کرسی نمایندگان نشاند. و ثروتمندان و مالیکن جدیدی را به مجلس رساند. (متین دفتری، ۱۳۷۱، ۲۵۶) قوام ضمن اینکه نمایندگان جدیدی را به مجلس فرستاد در عین حال از نمایندگان با سابقه و قدیمی دوره های گذشته مجلس نیز غافل نبود چه کسانی که در دوره چهاردهم مجلس برای او اقدام کرده بودند و آراء خود را به نفع شخص وی داده بودند. و چه افرادی که سوابق مبارزاتی و نمایندگی دوره های قبل از تغییر سلطنت را با خود یدک می کشیدند. که می توان از اشخاصی نظیر سردار فاخر حکمت. ملک الشعراء بهار. سید هاشم وکیل، ابوالحسن حائری زاده و... نام برد که به کمک حزب دموکرات ایران روانه مجلس پانزدهم شدند. (سفری محمدعلی، ۱۳۷۱، ۲۰۴) اشخاصی که به هر شکل فراکسیون حزب

دموکرات را تشکیل می دادند . کسانی بودند که مستقیماً و بدون داشتن هیچگونه زمینه محلی ، بوسیله دولت و عمال حزب بنام کاندیدای حزب دموکرات ایران از صندوق انتخابات بیرون آمدند . و یا کسانی بودند که لااقل حزب دموکرات و نمایندگان دولت اینگونه تشخیص داده بودند که ورود آن ها به مجلس مزاحمتی ایجاد نخواهد کرد و برای رفع این مزاحمت حزبی معمولاً این افراد ، به خاطر مصلحت یا رسماً عنوان عضویت حزب را پذیرفته بودند و با اینکه بنحوی توافق خود را با حزب اعلام داشته بودند . (مکی ، ۱۳۵۷ ، ۲۷) همچنین افرادی به نمایندگی مجلس رسیدند که سابقه خانوادگی و پیوند خویشی با قوام السلطنه داشتند که در این زمان از کادر مرکزی حزب دموکرات محسوب می شدند . ابوالقاسم امینی . و برادرش دکتر علی امینی از این قبیل افراد بودند . همچنین از طیف روزنامه نگار هم کسانی به مجلس پانزدهم پیوستند که ضمن اینکه بعضی از آن ها عضو حزب دموکرات ایران نبودند . اما در دوران حکومت قوام بر آن شدند که از این وضعیت پیش آمده بنحو مطلوبی و در جهت هدف خویش استفاده کنند . کسانی نظیر احمد دهقان مدیر روزنامه تهران مصور . محمد علی سعودی . مصطفی مصباح زاده . عبدالرحمن فرامرزی که در روزنامه کیهان قلم زنی می کردند . (طباطبایی ، عبدالکریم . نامه دنیا . ۱۳۳۱) بدین ترتیب حائزین اکثریت نمایندگان مجلس از بین کاندیداتورهای حزب دموکرات بودند . و پس از آنان افرادی بودند که در انتخابات دوره چهاردهم بیشترین آراء را به خود اختصاص داده بودند . آنان که با روحیه استبدادی قوام آشنا بودند و تسلط کامل حزب را بر سراسر کشور احساس می کردند که احزاب دیگر جایی در مجلس نخواهند داشت و با شروع انتخابات دوره پانزدهم حزب دموکرات فعالیت گسترده ای را برای بدست گرفتن انتخابات انجام داد . روزنامه های مخالف حزب در زمان برگزاری انتخابات مطالبی را پیرامون تقلب در رای گیری منتشر می کردند . (دکتر مصدق ، ۱۳۲۶ ، ۱) پس از افتتاح مجلس بیشترین موارد اعتراض در مورد تصویب اعتبارنامه ها بر سر چگونگی تقلب نمایندگان انتخابی توسط حزب دموکرات می باشد . اما در مقابل این اعتراضات قوام همانند دیگر سیاستون که معمولاً در مواقع خطر ، سعی دارند رفع اتهام نمایند گناه را متوجه دیگران می کنند . قوام نیز دولت خود را مبری از دخالت در انتخابات می داند و مدعی است که این انتخابات

نتیجه تلاش ها و کوشش های شبانه روزی افراد حزب دموکرات ایران بوده است . (نطق جناب اشرف در مقابل نمایندگان انتخابی حزب روزنامه دموکرات . ۱۳۲۶ . ۴) و هر حزبی نیز در تمام دنیا وظیفه اش این است که نمایندگان مجلس را مطابق اصول و عقاید و مرام خویش انتخاب کند . و مدعی میشود که انتخابات بر طبق قانون شروع شده و بدون مسله خاصی پایان یافته . روزنامه های متعلق به حزب از جمله . روزنامه دموکرات ، دیپلمات و روزنامه زندگی که مفسر افکار رهبر کل می باشند در همین راستا تبلیغ می کنند که انتخابات در نهایت آزادی انجام گرفت و حتی خبرنگاران بی غرض خارجی نیز در ایران حضور داشتند و ناظر آزادی انتخابات بودند . (روزنامه زندگی . سال سوم . شماره های ۳۸۱-۳۸۳ . دی و بهمن ۱۳۲۵ . تهران) . نمایندگانی که راهی مجلس پانزدهم شدند چه موافق و چه گروه مخالف ، همگی از دیدگاههایی برخوردار بودند که سنخیتی با تفکر چپ گرایی و مارکسیستی نداشتند . اکثریت آنان حکومت کمونیستی را برای منافع خود و بعضا برای کشور خطرناک می بینند تنها هشتاد نفر از این افراد از گروه مالکین بودند . (متبیین دفتری ، ۱۳۷۱ ، ۲۵۲) اکثر این افراد برای حفظ دارایی و املاک خود به حزب دموکرات پیوسته بودند . و به کمک و مساعدت همین حزب روانه مجلس شدند . (دفتری ، ۱۳۷۱ ، ۲۵۶-۲۵۱) از طرف دیگر در مجلس جناح قوی و مقتدری از افراد با سابقه و با تجربه سیاسی وجود داشتند که نه تنها با قوام السلطنه مخالف بودند بلکه قرارداد نفت را نیز مانعی برای اهداف سیاسی خود می دانستند انتخاب تقی زاده آنهم غیابی و پس از غیبت طولانی در داخل کشور ، چیزی جز مخالفت با قوام و قرارداد نفت و هماهنگی با سیاست انگلیس نمی توان تفسیر کرد . اصولا انتخاب نمایندگان آذربایجان نظیر محمد ساعد ، متین دفتری ، احمد دهقان ، هاشم ملک مدنی ، ممقانی و شخص تقی زاده که به کمک ارتش انتخاب شدند . (طباطبایی ، ۱۳۳۱ . ۱) در همین راستا انجام گرفت آنان به منظور مخالفت با قرارداد و نهایتا شکستن اقتدار قوام السلطنه و حزبش راهی مجلس شدند . آنها در مجلس ضمن داشتن پشتوانه دربار ، جناح مقتدری را در مقابل حزب دموکرات تشکیل دادند . و توانستند در بین فراکسیون حزب دموکرات اختلاف ایجاد کنند و عده ای را به طرف خود جذب نمایند .

دلایل مخالفت نمایندگان مجلس با قوام السلطنه

مجلس شورا در روز ۲۵ تیرماه ۱۳۲۶ با حضور شاه و نطق افتتاحیه او رسماً کار خود را آغاز کرد. پس از همان جلسه افتتاح مجلس، مشخص بود که نمایندگان انتخابی نه تنها بر ضد قوام موضع گیری خواهند کرد بلکه در داخل مجلس هم نمایندگان حزب دموکرات علیه یکدیگر موضع خواهند گرفت. و تعدادی از آن‌ها بر سر تصویب اعتبار نامه هایشان مشکل خواهند داشت. قوام قبل از اینکه مخالفت‌ها بطور گسترده و علنی علیه او آغاز شود دوبار از مجلس رای اعتماد گرفت. و پس از بحث‌های مخالف و موافق، قوام السلطنه ضمن پاسخ به انتقادها، پس از سه هفته بحث و بررسی بالاخره از ۱۰۹ نماینده حاضر در مجلس، ۹۳ نفر به برنامه دولت او رای اعتماد دادند. در بین مخالفان عده ای از دوستان قدیمی قوام از جمله حایری زاده و حسین مکی نیز وجود داشتند تا زمانیکه قرارداد مقاوله نفت در مجلس مطرح نشده، اکثریت مجلس و نمایندگان حزبی هنوز مخالفت جدی با دولت قوام را نداشتند. تا اینکه دولت گروهی از نمایندگان را مامور بررسی و تهیه طرحی در مورد چگونگی اجرای مقاوله نفت و طرح آن در مجلس می نماید. از آنجایی که عده ای از نمایندگان مجلس تجربه سیاسی نداشتند لذا چندتن از شیوخ مجلس مامور شدند که نظر صریح نخست وزیر را نیز در این مورد جویا شوند. و بمحض آنکه مطلب را نزد او ادا کردند. با کمال تعجب دیدند که خود او نیز با اعطای امتیاز نفت به روس‌ها مخالف است. (شعبانی، ۱۳۳۷، ۵) در هر صورت نمایندگان مجلس در ۲۹ مهرماه به اتفاق آراء رای مخالف در مورد قرارداد قوام - سادچیکف دادند. پس از این مسله بود که مخالفت‌های شدید در مجلس علیه قوام السلطنه آغاز می گردد. از این زمان به بعد است که مخالفت‌های نمایندگان چه آن کسانی که از طریق مخالف و اقلیت مجلس قرار داشتند به یکباره قوام السلطنه را مورد انواع و اقسام اتهام‌های سیاسی، اقتصادی، سوء استفاده‌های مالی قرار دادند و اصولاً مخالفت نمایندگان مجلس را با قوام می توان از چند جهت نگاه کرد. عده ای از مخالفین نمایندگان جناح حزب بودند. گروهی از نمایندگان مخالف که در واقع هماهنگ کننده جناح دربار و بعضاً دولت انگلستان بودند و عده ای نیز نگران خود بودند

عبدالقدیر ازاد اولین کسی است که علنا قبل از رد مقوله علیه قوام اعلام جرم میکند . (عبدالقدیر ازاد ، روزنامه اطلاعات . شماره ۶۴۲۷ . شهریور ۱۳۲۶ . ۱)

این اعلام جرم که در هشتم شهریور سال ۱۳۲۶ انجام شد . موارد متعددی را در ده بند شامل می شد . (سازمان اسناد ملی ایران . گزارش های محرمانه شهربانی . ۱۳۲۶-۱۳۲۴ . ۱۳۷۱ . ۳۸۴-۳۹۰) پس از اینکه مقوله نفت توسط مجلس رد شد . دسیسه ها و توطئه ها آشکارا آغاز گردید . اولین نشانه های بروز اختلاف و اشکال جدی در کار دولت قوام ، عدم تصویب لایحه بودجه دولت بود . که برای سال (۱۳۲۷ ش .) در نظر گرفته شده بود . که نمایندگان بطور جدی مباحثی از جمله برکناری قوام را مطرح می کردند . نمایندگان جناح حزب نیز که افرادی با سوابق کاملاً متفاوت بودند و در واقع به خاطر هدف های شخصی و رسیدن به مقام و مال ، جمع اضدادی را تشکیل داده بودند دچار تشتت و پراکندگی شدند . قوام به این مسئله به خوبی آگاه بود که با ترکیبی که حزب دموکرات دارد نمی تواند به آینده خود مطمئن باشد لذا قبل از تشکیل رسمی مجلس و چگونگی تشکیل فراکسیون قسم نامه ای توسط قوام تنظیم شده بود که نمایندگان ضمن امضای آن به رهبر کل وفادار بمانند . (احمد آرامش ، ۱۳۶۹ ، ۲۳۶)

بدین ترتیب قوام با تدوین چنین قسم نامه ای قصد دارد که امضا کتبی از نمایندگان فراکسیون حزب دریافت دارد . پس از سقوط کابینه خود و نطق آذرما ۱۳۲۶ به این موضوع اشاره دارد . که بیش از هفتاد نفر از نمایندگان اعضای فراکسیون دموکرات ایران سوگند نامه ای را امضا کرده اند . که تا آخر دوره پانزدهم نسبت به حزب دموکرات و رهبر حزب وفادار باشند . (سازمان اسناد ملی ایران . شماره ۳۹۵ . ۱۸-۱۱۶۲ . نطق قوام در مجلس . مجله خواندنیها . شماره ۵ سال شانزدهم ۱۴)

جلسات حزبی که به منظور انتخاب رئیس مجلس برگزار می شد نظرات گوناگونی ارائه می شد . عده ای سردار فاخر حکمت را پیشنهاد می کردند و گروه دیگری از ملک الشعراء نام می برند . (حکمت سردار فاخر ، ۱۳۴۸ . ۳۵۲) اما قوام با اطلاعی که از سوابق ملک الشعراء بهار داشت و او را فردی مطیع نمی دانست لذا سردار را بر بهار ترجیح داد . و تصمیم گرفت که ریاست مجلس بعهد سردار فاخر باشد و ریاست فراکسیون حزب دموکرات

بعهده ملک الشعراء بهار . گفته شده است که حتی قوام برای دلجویی از شخص ملک الشعراء بهار ، یک دستگاه اتومبیل و مبلغی در حدود یکصد هزار تومان پول برای او هدیه داد . (مهدی نیا، ۱۳۷۹ ، ۴۲۱)

اما همه آن کسانی که مخلوق حزب قوام بودند اولین ضربه را بر پیکره دولت قوام و حزب وارد کردند . رد اعتبارنامه حسن ارسنجانی بود حتی سردار فاخر عضو کمیته مرکزی و رئیس انتخاباتی فراکسیون به بهانه اینکه رئیس مجلس است از رای دادن خودداری می کند . (رکن زاده . ادمیت ، ۱۳۴۸ . ۷۷) بدین ترتیب برای نخستین بار پس از تشکیل حزب گروهی از شخصیت‌های اصلی حزب برعلیه رهبر کل شوریدند . (نیک پی ، ۱۳۴۷ ، ۱۲۴)

فروپاشی قدرت قوام

سرانجام در تاریخ هیجدهم آذرماه ۱۳۲۶ پس از بحث ، تبادل و نطق طولانی و مفصل قوام در مجلس پانزدهم از عده حاضر در جلسه که ۱۱۲ نفر بودند قوام رای لازم را طبق اعلام رئیس مجلس سردار فاخر حکمت بدست نیاورد . و از جمله کسانی که در این جلسه به قوام رای اعتماد ندادند . کسانی را می بینیم که از کمیته مرکزی حزب و کمیسیون های مختلف حزب می باشند و یا از سوابق دوستی با قوام و حمایت حزب برخوردار بودند . از جمله سردار فاخر حکمت . ابوالحسن حائری زاده . حسین مکی . مظفر بقایی . عباس اسکندی و ... رای مخالف دادند . (سازمان اسناد ملی ایران . سند شماره ۳۷۵ . ۱۱-۱۱۶۰۰۲ . نطق قوام در مجلس .)

اما مخالفت نمایندگان روی یک سکه بود روی دیگر هم وجود داشت و آن مخالفت دربار بود . شاه و دربار که در انتخابات اکثر شهرها دست خود را بسته می دیدند . تمام هدف خود را متوجه یک منطقه کردند و آن آذربایجان بود . ارتش و رزم آراء به مخالفت با قوام برخاسته بودند . تلاش زیادی کردند که نمایندگان این منطقه از کسانی باشند که سابقه مخالفت دیرینه با قوام السلطنه دارند . (طباطبایی . عبدالکریم ، ۱۳۳۱ ، ۱) در نتیجه افرادی نظیر تقی زاده . متین دفتری . محمد ساعد مراغه ای . هاشم ملک مدنی . ممقانی . را به مجلس فرستادند . ستاد ارتش و دربار خوشحال بود از اینکه توانسته نمایندگان مقتدری را به مجلس بفرستد .

پس از تشکیل مجلس قوام السلطنه طبق قانون استعفاء داد و ظاهرا حاضر به پذیرش نخست وزیری نیست. اما علی ظاهر کاندید دیگری هم وجود ندارد. (طباطبایی، ۱، ۱۳۳۱) چرا که هنوز مسله مقاوله مطرح نشده دربار و نمایندگان موافق و مخالف صلاح را در این می دیدند که این معما بدست خود قوام حل شود. چراکه شخص وی از جریان مذاکرات طولانی نفت با مسکو و سادچیکف مطلع بود. لذا تا تعیین تکلیف قطعی نفت شمال و یکسره شدن این موضوع مهم کماکان مصلحت خویش را در ادامه کار قوام می دیدند. اما مخالفت هایی از سوی دربار و شخص شاه جوان که قوام السلطنه معمولا به دیده حقارت به او می نگریست سازماندهی می شد. هژیر وزیر وقت دارایی به توصیه رئیس ستاد ارتش رزم آراء و دربار عده ای از فراکسیون حزب دموکرات را وادار به جدایی از قوام کرد. (مهدی نیا، ۱۳۷۳، ۴۸-۴۷) حتی سردار که به کمک قوام رئیس مجلس شده بود به گروه مخالفین پیوست. فراکسیون جدیدی در مقابل فراکسیون دموکرات تشکیل داد. (ساعد مراغه ای، ۱۳۷۳، ۲۳۹-۲۳۷) به این ترتیب جناح متعددی از دربار در مقابل قوام شکل گرفت. اما آنچه در این ماجرا و توطئه مجلس و نمایندگان علیه قوام مشهود است نقش دولت انگلیس است چراکه در این ماده واحده بندی نیز راجع به استیفای حقوق ایران از شرکت نفت جنوب گنجانده شده بود. این مسله مسلما از جمله مسایلی است که (مازیار، سقوط کابینه قوام، ایران ما، شماره ۹۰۷، ۱۳۲۶) همزمان با این تحرک انگلیسیها چنین به نظر می رسد که دولت آمریکا نیز دیگر آن حمایت را از قوام بعمل نمی آورد. جرج آلن سفیر آمریکا روانه مسافرت به عربستان شد و اندکی پس از سقوط قوام جهت ماموریت جدید روانه آمریکا شد.

اما همین مخالفین جدی قوام، یعنی دربار و شاه و نمایندگان مجلس و چه آنان که در خارج از مجلس نظیر دکتر طاهری، جمال امامی، سید حسن امامی و... مخالفت پنهان و آشکار انگلیس که قوام را ساقط کردند. یکبار دیگر یعنی سال ۱۳۳۱ با هم متحد شدند. و قوام السلطنه را مجددا در مقابل نهضت مقاومت ملی و ملی شدن صنعت نفت علم کردند. (طباطبایی، ۱۳۳۲، ۱)

مطلب دیگری که در مورد علل سقوط قوام می توان گفت این است که علی رغم اینکه ماجرا به نفع دولت انگلیس و دربار تمام شد دولتی مطابق میل انگلیس روی کار آمد اما بهانه را نیز از دست روس ها می گرفت چرا که آنان دیگر قوام السلطنه را در مصدر کار نمی دیدند که موضوع مورد مناقشه را پیگیری نمایند و این نیز برای دولت ایران کمال مطلوب بود .

نتیجه گیری

حزب دموکرات پس از سقوط قوام دچار تزلزل و ناپایداری شد . دیگر آن که حزب گسترده و فراگیر نبود . اختلافات داخلی به سرعت حزب را در حد یک فراکسیون پارلمانی تقلیل داد . برای اینکه به پایان عمر حزب بهتر پی ببریم ضروری است نگاهی به گذشته حزب و مسایل حزب بخصوص پس از انتخابات مجلس بیندازیم.

بزرگترین ضربه به حیات حزب دموکرات را عدم تصویب اعتبارنامه حسن ارسنجانی بود وی در مجلس ضمن نطق طولانی و مفصل به سرمایه داران ، به مالکین حملات تند و تیزی نمود و سیاست انگلستان در ایران را به نقد کشید . رد اعتبارنامه ارسنجانی به عده ای دل و جرات بخشید . بخصوص که سردار فاخر حکمت رئیس مجلس نیز از رای دادن به ایشان خودداری کرد و این قضیه جلسه حزب به مشاجره لفظی بین قوام و سردار فاخر نیز مبدل گردید . سردار فاخر معتقد است چون رئیس مجلس است بایستی بی طرف باشد . بدین ترتیب قوام السلطنه هرچی به پایان کار خود نزدیک می شد حزب دموکرات نیز مراحل پایانی را سپری می کرد . در زمانی که استعفاء دسته جمعی کابینه قوام با حمایت دربار انجام گرفت در حزب هم نوعی کودتای درون حزبی انجام گرفت . عده ای از اعضای حزب به بهانه اعتراض نسبت به نحوه برگزاری انتخاب کمیته مرکزی ، از حزب انشعاب می نمایند و کمیته مرکزی را به رسمیت نمی شناسند و کمیته موقت اجرایی مرکب از افراد زیرتشکیل می دهند . " دکتر مظفر بقایی . مهندس خسرو هدایت . محمد علی مسعودی . جواد گنجه ای . دکتر افخم و...) بدین ترتیب همان گونه که قوام از داخل مجلس و خارج مجلس و همچنین در کابینه مورد تهاجمات گوناگون واقع شد این روند در داخل حزب

دموکرات نیز همپای دیگر مخالفین همصدا علیه او دست به شورش زدند . مراکز مختلف حزب را به تصرف خود در آوردند . پس از سقوط قوام کلیه دفاتر و کلوپ های حزب دموکرات ایران غارت شد .

روزنامه دموکرات برای مدتی تعطیل و از انتشار آن توسط مخالفین جدید حزب جلوگیری بعمل آمد . و بیشترین فعالیت حزب دموکرات از این به بعد در قالب فراکسیون پارلمانی در مجلس انجام می گیرد . روزنامه دموکرات پس از مدتی مجددا شروع به انتشار می نماید . اعضای باقی مانده حزب ، بخصوص کسانی که روابط نزدیکی با دربار داشتند . در بین هواداران تبلیغ می کردند که مخارج حزب از سوی دربار و شخص شاه تامین خواهد شد . قوام السلطنه پس از آنکه در اذرماه ۱۳۲۶ مجبور به کناره گیری شد بازهم در اندیشه زمامداری بود و بقایای حزب دموکرات نیز تا پایان دوره پانزدهم برای بازگشت وی تلاش می کنند . اطرافیان مورد اعتماد خود را با عناوین مختلف به تحریک و تضعیف دولت ها وادار می کرد . بطوری که سردار فاخر در یکی از جلسات مجلس اظهار داشته بود که عده ای از نمایندگان مجلس به قوام تلگراف کرده اند که به تهران بیاید و زمامداری را بپذیرد که اسامی افراد دعوت کننده از جراید پخش گردید . پس از ترور رزم آراء نیز بعضی معتقدند که چون اوضاع نابسامان است و مسایل متعددی در مجلس شانزدهم و بحث بر سر ملی شدن صنعت نفت ، در جامعه ایران جریان داشت ، عده ای برای آرام کردن اوضاع قوام السلطنه را مطرح می کنند .

منابع

اسناد (سازمان اسناد ملی)

موضوع سند: نطق قوام در مجلس شماره پاکت: ۳۹۵ شماره تنظیم سند: ۱۱-۲-۱۱۶

موضوع سند: نطق قوام در مجلس شماره پاکت: ۳۷۵ شماره تنظیم سند: ۱۱-۲-۱۱۶

کتاب ها

— آرامش . احمد (۱۳۶۹) خاطرات سیاسی احمد آرامش . انتشارات جی نشر . چاپ اول . تهران .

— ارسنجانى ، حسن . (۱۳۶۶) یادداشتهای سیاسی از وقایع سی تیر ۱۳۳۱. انتشارات هیرمند . چاپ دوم . تهران .

— اسکندری ، ایرج . (۱۳۶۸) خاطرات سیاسی ایرج اسکندری. به کوشش علی دهباشی . انتشارات علمی . چاپ دوم . تهران .

— بهار ، محمد تقی (ملک الشعراء) (۱۳۶۳) تاریخ مختصر احزاب سیاسی . انتشارات امیرکبیر. جلد دوم . تهران .

— بهار، محمد تقی (ملک الشعراء) (۱۳۵۷) تاریخ مختصر احزاب سیاسی . شرکت سهامی کتاب های جیبی . جلد اول . تهران .

— حکمت ، سردار فاخر . (۱۳۴۸) به اهتمام رکن زاده ادمیت. چاپ روز . بی جا . چاپ اول .

— دشتی ، علی . (۱۳۵۴) پنجاه و پنج . انتشارات امیرکبیر. چاپ اول . تهران .

— دشتی، علی، (بی تا) ایام مجلس ، تهران، صفی علیشاه

— سازمان اسناد ملی ایران . (۱۳۷۱) گزارش های محرمانه شهربانی از ۱۳۲۴ الی ۱۳۲۶ به کوشش مجید تفرشی . محمود طاهر احمدی . انتشارات سازمان اسناد ملی . جلد اول . چاپ اول . تهران .

— ساعد ، محمد . (۱۳۷۳) خاطرات سیاسی محمد ساعد . به کوشش باقر عاقلی . نشر نامک . چاپ اول . تهران .

— سفری ، محمد علی (۱۳۷۱) قلع و سیاست از استعفای رضاشاه تا سقوط مصدق . نشر نامک . چاپ اول . تهران .

— شعبانی ، علی (۱۳۶۶) هزار فامیل . انتشارات بوعلی . چاپ اول . تهران .

- فاتح ، مصطفی . (بی تا) پنجاه سال نفت . انتشارات کاوش . بی جا .
- فرخ ، سید مهدی (معتصم السلطنه) (۱۳۴۷) خاطرات فرخ به اهتمام پرویز لوشانی . امیرکبیر . چاپ اول . تهران .
- قاسمی ، ابوالفضل، (۱۳۵۴) خاندانهای حکومتگر ایران ، تهران، انتشارات رز
- کی استوان ، حسن . (۱۳۲۷) سیاست موازنه منفی در مجلس چهاردهم . چاپ تابان . بی جا . جلد اول . تهران .
- متین دفتری ، احمد . (۱۳۷۱) خاطرات یک نخست وزیر . به کوشش باقر عاقلی . انتشارات علمی . چاپ دوم . تهران .
- مروارید، یونس، (۱۳۷۷) از مشروطه تا جمهوری: نگاهی به ادوار مجالس قانونگذاری در دوران مشروطیت: مشروطیت اول (جلد ۱) ، تهران، نشر اوحدی
- مکی ، حسین . (۱۳۵۷) تاریخ بیست ساله ایران . انتشارات امیرکبیر . جلد سوم . چاپ سوم . تهران .
- مهدی نیا ، جعفر (۱۳۶۲) زندگی سیاسی رزم آراء . انتشارات گیتی . چاپ اول . تهران .
- مهدی نیا ، جعفر (۱۳۷۰) زندگی سیاسی قوام السلطنه . انتشارات پانوس . چاپ سوم . تهران .
- مهدی نیا ، جعفر . (۱۳۶۸) زندگی سیاسی دکتر علی امینی . انتشارات پانوس . چاپ اول . تهران .
- مهدی نیا ، جعفر (۱۳۷۳) زندگی سیاسی هژیر . انتشارات پانوس . چاپ اول . تهران .
- نیک پی ، اعزاز . (۱۳۴۷) خاطرات اعزاز نیک پی . تقدیر یا تدبیر . انتشارات ابن سینا . چاپ اول . تهران .

مجلات

- " خاطرات یک جاسوس در زمان اشغال ایران " ترجمه عباس خلیلی اقدم . مجله خواندنیها . سال سیزده . شماره های (۴۷ لغایت ۶۲) فروردین ۱۳۳۲ .
- شعبانی ، علی . " در پشت پرده وقایع آذرماه ۲۶ " مجله سپید و سیاه . سال ششم . از شماره هفده لغایت سی و پنج . ۱۳۳۷ . تهران .

روزنامه ها

- "اعلام جرم عبدالقدیر آزاد علیه قوام در مجلس" روزنامه اطلاعات . شماره ۶۴۲۷ . سال بیست و دو . شهریور ۱۳۲۶ .
- "آیا انتخابات دیر نشده است" روزنامه کیهان . تیر ۱۳۲۵ . تهران .
- "دکتر مصدق درباره حکیم الملک اعلامیه می دهد ." روزنامه ایران ما . ۳۰ آذرماه ۱۳۲۶ . تهران .
- "شکایت آقای طباطبایی و مصدق و سایر رجال از انتخابات تهران ." روزنامه صدای مردم . شماره ۱۲۳ . بهمن ماه ۱۳۲۵ . تهران .
- "نطق جناب اشرف در مقابل نمایندگان انتخاباتی حزب g روزنامه دموکرات . شماره ۱۵۵ . شماره ۱۰۱ . اسفند ۱۳۲۶ . تهران .
- طباطبایی ، عبدالکریم . "تاریخچه اختلاف قوام السلطنه با محمدرضاشاه پهلوی" روزنامه نامه دنیا . سال هشتم و سال نهم "از شماره ۱۹۰ آبان ۱۳۳۱ لغایت شماره ۲۴۴ تیر ۱۳۳۲ (تهران .
- فیروز مظفر . "مراسم افتتاح باشگاه شماره چهار حزب دموکرات ." روزنامه کیهان . شماره ۱۰۷۶ . مهر ۱۳۲۵ . تهران .
- مازیار "سقوط کابینه قوام السلطنه را جز شکست سیاست آمریکا نمی توان تفسیر کرد ." روزنامه ایران ما . شماره ۹۰۷ . دی ماه . ۱۳۲۶ . تهران .

The interaction of the 15th Parliament and the Qawam al-Sultaneh Democratic Party during the period of Reza Shah's absolute power and the pre-dictatorship of Mohammad Reza Shah

Abstract

In the upcoming research, by using analytical-descriptive method and using library sources, historical documents, archival newspapers, it seeks to answer the question of how the functioning of the parliamentary system and the 15th National Assembly was and The aforementioned, despite the period of absolute power after Reza Shah, and the coming to power of a young and inexperienced Shah, who did not have much desire or ability to exercise power in a completely dictatorial manner, what has he benefited from this situation? Also, according to these cases, a better understanding and analysis of the Qawam al-Sultaneh Democratic Party and its political role in this period is the main concern of the present research. The findings of the research indicate that Qavam's activities in the Democratic Party had an important result. And that was that for the first time in the history of Iran, after the constitution, the doors of the government and the parliament were opened to new and younger figures, and many senior and old figures were rejected from the government, and on the contrary, the new forces entered the cabinet by joining parties and They finally managed to sit on the seat of the parliament. Also, Qavam's actions caused the 15th Parliament to reject the agreement between Qavam and Sadchikov regarding the establishment of a mixed company of Iranian oil and Russia.

Keywords: 15th Parliament, Qavam al-Saltaneh, Democratic Parti, Mohammad Reza Shah, Qavam-Sadchikov.